

Fritidsklubben som forebyggende arena – har den «gått ut på dato»?

Viggo Vestel og Ingrid Smette

Hvilken betydning kan fritidsklubben ha i et lokalsamfunn i dag? Er det grunnlag for å hevde at fritidsklubben har «gått ut på dato» og ikke lenger kan betraktes som et virkningsfullt redskap for forebygging og intervensjon blant ungdom? I denne artikkelen utforskes disse spørsmålene med utgangspunkt i data fra etnografiske feltstudier i fritidsklubber i tre ulike lokalmiljøer. Den første studien foregikk i en flerkulturell drabantby på Oslos østkant og dekker et tidsspenn på 12 år. De to andre er kortvarige dypdykk i to klubber i mer spredtbygde strøk i. I artikkelen argumenteres det for at klubbens mulighet til å spille en konstruktiv rolle i ungdomsmiljøer avhenger av en rekke faktorer i samspillet mellom klubben og lokalmiljøet den er en del av. De etnografiske eksemplene viser at fritidsklubber, med et velfungerende personale og støtte fra lokalmiljøet, kan spille en viktig rolle i lokalt forebyggende arbeid.

Artikkelen tar for seg fritidsklubbens rolle i Norge femti år etter at de første klubbene ble etablert (Heyerdahl mfl. 1979). Den offentlige interessen for fritidsklubben som institusjon, dreier seg nå – som før – særlig om klubbens rolle som forebygger. I den forbindelse stilles det stadig spørsmål om fritidsklubbens *effekt* på ungdom: Medvirker klubben til å forhindre kriminalitet og rusbruk, eller virker den tvert i mot fremmende på slike problemer? Klubbarbeidere og fritidsklubbpedagoger har lenge sett på klubben som en egnet arena for intervensjon og forebygging av ungdomsproblemer som kriminalitet og rusbruk (Skard 1971, Frønes 1979, Stafseth 1983, Helland og Øia 2000). En slik forståelse kommer også ofte til uttrykk i media: Da flere Oslo-klubber ble foreslått nedlagt høsten 2004, arrangerte ungdom som brukte klubben demonstrasjoner, og både politi, ungdomsarbeidere og lederartikler i avisene argumenterte mot nedlegging med påstander om at uten klubb ville det bli både mer hærverk, uro og rus (Aftenposten

2004). I 2005 gikk Barneombudet ut med anbefaling om at fritidsklubber bør bli en lovpålagt kommunal oppgave – med forebygging som begrunnelse (Dagsavisen 2005). Andre hevder at klubben tvert i mot virker fremmende på en del ungdomsproblemer: Forskeren Ragnhild Bjørnebekk ble i 2006 referert å ha uttalt at fritidsklubben kan være en sentral arena for utviklingen av kriminelle ungdomsmiljøer (Aftenposten 2005).

I det offentlige ordskiftet synes det imidlertid å være liten interesse for spørsmålet om *hvordan* fritidsklubber virker. Spørsmålet vi stiller i denne artikkelen, er derfor på hvilke måter en fritidsklubb kan brukes som arena for å intervensere – det vil si forebygge, gripe inn i og påvirke – i problematiske sider ved et ungdomsmiljø, og hvilke forhold som fremmer eller virker til hinder for slike intervensjoner. Videre spør vi hvordan fritidsklubbenes sentrale målsetting om å tilrettelegge for «sosial læring» (Frønes 1979) skal forstås i sammenheng med disse problemstillingene. Vi vil her særlig rette fokuset mot den rollen tillitsrelasjonene mellom de voksne lederne og klubbmedlemmene kan spille i slike prosesser.

Med utgangspunkt i etnografiske eksempler vil vi argumentere for at fritidsklubber må forstås – og studeres – som en bestanddel i et komplekst samspill mellom ungdom, ledere, nærmiljøet og de større sammenhengene klubben befinner seg i. At fritidsklubber er integrert i lokale sammenhenger, innebærer at vi ikke uten videre kan fastslå hva som er klubbens «skyld» eller «fortjeneste» når det gjelder utvikling av ungdomsproblemer. Men samspillet med den lokale konteksten er likevel sentralt for å forstå *hvordan* klubben virker og hvilken rolle den kan spille som arena for ungdomskulturell utforskning, på den ene siden, og som redskap for sosialisering og forebygging i og for lokalmiljøet, på den andre.

Fritidsklubben i historisk lys: Begrunnelse og utvikling

Det er mer enn 50 år siden de første fritidsklubbene ble etablert i Norge.¹ Bakgrunnen var behovet for å motarbeide og forebygge den såkalte «ungdomskriminaliteten» blant etterkrigstidas ungdomskull, som i stigende grad skapte engstelse og bekymring. En slik engstelse var trolig også uttrykk for at ungdom nå, som følge av økonomiske oppgangstider, fikk mer penger mellom hendene og dermed et materielt grunnlag for større generasjonsmessig uavhengighet. Dette var på sin side også av stor betydning for framveksten av de nye ungdomskulturene rundt tidlig rock'n'roll som ikke akkurat gjorde engstelsen mindre.² På fritidsklubben skulle en meningsfull fritid

være utgangspunktet for holdningsskapende arbeid, både rettet mot ungdom «i risikozonen» og normalfungerende ungdom (Jacobsen, 2000).

I litteraturen om fritidsklubber får man inntrykk av at det finnes en underliggende spenning mellom forståelsen av klubb som *forebyggingstiltak* rettet mot såkalt «problemungdom» på den ene siden, og fritidsklubb som *kulturtiltak* rettet mot ungdom flest på den andre (Frønes 1979, Stafseng 1984). Med framveksten av «narkotikaproblemet» i Norge på 1960- og 70-tallet – nært knyttet til det internasjonalt voksende ungdomsopprøret – ble fritidsklubbens rolle som ønsket forebyggende arena, ytterligere understreket. Som rusfritt alternativ skulle klubbene være «sosiale møteplasser under voksent tilsyn og med en sterk vektlegging av ungdomskulturelle uttrykk» (Jacobsen 2000:23). Klubbvirksomheten ble forstått som et alternativ til de tradisjonelle organiserte fritidstilbudene ved at aktivitet skulle være frivillig og at inkludering ble sett som viktigere enn rendyrking av ferdigheter.

På 1980- og 90-tallet ble samfunnsforskningen opptatt av å forstå tilstanden man omtalte som «post-», «sein-» eller «høy-moderne». Karakteristisk for denne tilstanden var økende individualisering, fristilling fra tradisjon og framveksten av nye «livsstiler». Andre trekk var skepsis til gamle autoriteter, ytre regulering, og til ideologier og «store fortellinger», trekk som også i noen grad vokste fram fra holdninger som utviklet seg i kjølvannet av 1960- og 70-tallets ungdomsopprør (Ziehe og Stubenrauch 1983, Giddens 1991, Bauman 1992, Krange og Øia 2005). Trolig var både disse samfunnsendringene og behovet for en viss fornyelse medvirkende til at man på 1970- og 80-tallet hadde behov for å eksperimentere med nye modeller og navn på de ungdomsrettede tiltakene. Ifølge organisasjonen *Ungdom & Fritid – landsforeningen for fritidsklubber og ungdomshus*, er det som i dag omtales som fritidstiltak en fellesbetegnelse for blant annet ungdoms-, junior- og fritidsklubber, ungdommens hus, allaktivitetshus for ungdom og ungdomskaféer.

Rundt siste halvpart av 1990-tallet ble så *globalisering* det store nøkkelordet, som en betegnelse på situasjonen der kulturelle impulser, teknologi, kapital og ikke minst migranter i økende grad forflytter seg fra det ene hjørnet av verden til et annet (se Eriksen 1994, Nederveen Pieterse 2004, Vestel 2004a). Ved inngangen til det nye tusenåret kan man slå fast at særlig urbane strøk i Norge (og i store deler av den vestlige verden) har fått en rekke flerkulturelle områder der antall innvandrerfamilier er betydelig. Her er ungdom med innvandrerbakgrunn en viktig tilvekst til medlemsprofilen i norske fritidsklubber, og de representerer nye og viktige utfordringer.

Samfunnets syn på fritidsklubben og profilen klubbene selv søker å dyrke fram, gjenspeiler slik ofte både den generelle samfunnsutviklingen og

mer lokale forhold. Men noen sider ved hvordan fritidsklubben blir forstått i offentlighetene ser ut til å være svært stabile. Argumentet om at klubbene når den *uorganiserte* ungdommen, de som andre barne- og ungdomsorganisasjoner ikke når, har alltid vært sentralt når fritidsklubbenes eksistens skal begrunnes. Dette bekreftes både av *Ungdom & Fritid* og av sentrale informanter i klubbene vi presenterer nedenfor. I tråd med dette er det rollen som forebyggende tiltak som synes å stå sterkest i det offentlige ordskiftet.

Likevel, som nevnt innledningsvis, samtidig med at forebygging er et sentralt argument for fritidsklubber, hevder noen forskere at fritidsklubber tvert i mot kan virke fremmede på rus, kriminalitet og annen problematferd. Hva er bakgrunnen for denne kritikken av fritidsklubben som forebyggingstiltak?

(Hvordan) virker klubben?

En longitudinell undersøkelse av den svenske varianten av fritidsklubber (*fritidsgårdar*) har vært utgangspunkt for flere forskningsbidrag som setter spørsmålsteget ved de forebyggende effektene av ustrukturerte ungdomsaktiviteter som fritidsklubber (Mahoney og Stattin 2000, Mahoney mfl. 2001, Persson mfl. 2004, se også Smette 2005). Undersøkelsene viste at gutter som brukte fritidsklubber, var mer involvert i kriminalitet enn andre gutter og at jenter i fritidsklubb hadde større sannsynlighet for å drikke seg fulle, naske og drive hærverk. Dette kunne til dels forklares med at ungdom som oppsøkte disse arenaene, hadde flere problemer når de begynte å bruke fritidsklubbene. Men også ungdom som ikke i utgangspunktet hadde problemer, ble mer problembelastet når de brukte fritidsklubber enn når de ikke gjorde det. Disse funnene stod fast også etter at man hadde kontrollert for vanlige bakgrunnsfaktorer for problematferd. Forskerne bak studien hevder at årsaken til den økte problembelastningen ligger i den sosialiseringen inn i jevnaldermiljøer som finner sted i fritidsklubber.

Vet vi noe om hvordan det går med ungdom som bruker fritidsklubber i Norge? Willy Pedersens analyser av data fra den landsrepresentative ungdomsundersøkelsen *Ung i Norge 1992* viste at også i Norge er ungdom i fritidsklubber oftere kjennetegnet av noen faktorer (lav klassebakgrunn, foreldres samlivsbrudd, venner med høyt alkoholforbruk) som innebærer økt risiko for å utvikle ulike typer problemer (Pedersen 1993, se også Pedersen 1998). Pedersen fant også at forbruket av hasj så ut til å øke når ungdommer *sluttet* i fritidsklubb. Pedersen mener at disse funnene kan tolkes dit hen at fritidsklubben når de ungdomsgruppene den har som særlig målsetting å

nå. Analyser av et tilsvarende datamateriale samlet inn 10 år senere, *Ung i Norge 2002*, viste at blant ungdom som brukte fritidsklubber, var det noen flere som debuterte tidlig med alkohol, noen flere som hadde drukket seg fulle siste året og noen flere som hadde brukt illegale rusmidler, sammenlignet med ungdom som ikke gikk i fritidsklubb (Smette 2005). I Norge eksisterer det imidlertid ikke tilsvarende analyser av longitudinelle data som den svenske undersøkelsen bygger på, og vi vet derfor ikke hvordan det går med brukere av fritidsklubber over tid.

En slutning man kan trekke fra disse undersøkelsene, er at man i fritidsklubber møter et mangfold av ungdom, inkludert en viss opphopning av ungdom som kanskje utgjør en risikogruppe, for eksempel når det gjelder bruk av rusmidler (se også Skard 1973, Frønes 1979, Stafseng 1984, Helland og Øia 2000). Selv om noen undersøkelser viser at ungdom som går i fritidsklubber utvikler flere problemer enn annen ungdom, mener vi at grunnlaget for å hevde at fritidsklubber *i seg selv* fremmer kriminalitet og andre atferdsproblemer, bør problematiseres. Det er en tendens til å ta for gitt hva en fritidsklubb er, hvilke relasjoner som utspiller seg mellom ledere og ungdom, og mellom ungdom i en slik kontekst. Det kan imidlertid være svært varierende hvilken rolle fritidsklubber har spilt i prosesser der problemer har fått utvikle seg – eller har blitt «forebygd».

Hvordan har man i tenkningen rundt fritidsklubben sett for seg at man skal kunne gripe inn overfor ungdom i faresonen? Nøkkelbegrepet i klubbpedagogikken har i flere tiår vært «sosial læring» (Helland og Øia 2000, Stafseng 1984). Særlig har Frønes' bok fra 1979, med den karakteristiske tittelen *Et sted å være – et sted å lære. En bok om sosial læring og forebyggende miljøarbeid*, spilt en viktig rolle for ytterligere å betone denne siden ved fritidsklubben. Også Toril Skards (1973) idé om klubben som «et verksted for selvtilitt», kan ses som et noe mer implisitt, men likefullt beslektet fokus. Sosial læring er i en fritidsklubbsammenheng et svært vidtdekkende begrep som, på den ene siden, omfatter et *samfunnsmessig behov for sosialisering* av ungdom i henhold til hva som til enhver tid anses som ønskede normer for atferd (forebygging av kriminalitet, rusmisbruk, rasisme, segregering, mobbing og lignende). Denne formen for læring dekker også ideen om unges behov for et eget «fristed» («et sted å være»), der de kan utvikle selvtilitt, en mer generell sosial kompetanse, evne til refleksjon, dyrke interesser og utvikle en *ungdomskultur*, ideelt sett mer eller mindre «på egne premisser», på den andre. Disse to målsettingene er selvsagt nært forbundet med hverandre: Om klubben ikke er attraktiv i den forstand at den makter å appellere til de sistnevnte behovene hos de unge selv, vil den heller ikke gi tilgang for de voksne ansatte til å kunne påvirke ungdomsmiljøet i ønskede

retninger. Fritidsklubbpedagoger legger også stor vekt på å styrke de uformelle læringsprosessene som skjer i grupper av jevnaldrende og som lar seg påvirke under gunstige omstendigheter (Skard 1973, Stafseng 1984, Frønes 1979, Helland og Øia 2000). Det er i dette spenningsfeltet mellom de voksnes rolle som «sosialiseringsagenter», og medlemmenes livsverdener blant jevnaldrende at klubbens sosiale liv utspiller seg. Når vi i det følgende også fokuserer på de sosiale læringsprosessene som foregår (eller er fraværende) i klubbene som beskrives, vil vi imidlertid ikke rette søkelyset mot de indre institusjonene som klubbråd o.l. Vi vil heller ikke gå nærmere inn på diskusjoner av ulike *nivåer* av læring, slik Frønes, inspirert av sosialantropologen Gregory Bateson, utviklet temaet i sin klubbmetodikk (Frønes 1979). Vi vil i stedet rette vårt hovedfokus mot relasjonen mellom klubbledere og medlemmer, og i noen grad de mer uformelle relasjonene blant jevnaldrende. Det meste av litteraturen om fritidsklubber synes å være skrevet ut fra et ønske om å formidle pedagogiske ideer om hvordan fritidsklubbene best kan drives (Skard 1973, Frønes 1979, Stafseng 1984, Trondman 2003). Dette er *ikke* hensikten med denne artikkelen.

I stedet ønsker vi å diskutere problemstillingene nevnt ovenfor med utgangspunkt i konkrete, empiriske beskrivelser av noen sentrale forløp i samspillet mellom ledere, medlemmer og en del eksterne faktorer. Med utgangspunkt i datamateriale fra etnografiske feltarbeid i tre ulike fritidsklubber skal vi nedenfor prøve å vise at fordi fritidsklubber er i stadig endring – en følge av interne prosesser så vel som et resultat av samspill med faktorer i lokalmiljøet – behøver ikke en opphopning av ungdom med problematisk atferd i en klubb bety at fritidsklubber som arena for forebygging og intervensjon har «gått ut på dato». Snarere må dette tolkes som en påminnelse om at fritidsklubber må arbeide kontinuerlig med å skape konstruktive former for sosialt samspill, for at forebygging gjennom sosial læring skal være mulig.

Empirisk materiale

Vi skal i det følgende presentere tre ulike fritidstiltak (klubber) basert på tidligere studier (Vestel 1995, Vestel 2002, Vestel 2004a, Vestel 2004b, Smette 2005). Vestels studier baseres på tre lengre feltarbeider (1993/94, 1998/99 og 2004/05), som dekker et tidsrom på mer enn 12 år, med utgangspunkt i miljøet i og rundt en ungdomsklubb der til sammen mer enn hundre informanter (ungdommer, klubbarbeidere, foreldre, lærere, barnevern, politi, ansatte i bydelsadministrasjonen mfl.) inngår. Smettes studie (Smette 2005)

var et forprosjekt på oppdrag av *Ungdom & Fritid – landsforeningen for fritidsklubber og ungdomshus*, der hovedmålsettingen var å vurdere et rusforebyggende tiltak. Studien ble gjennomført i to ulike klubber gjennom et feltarbeid med tre måneders varighet. Navnene på steder og personer fra alle studiene er endret.

På tross av ulikheten i tid og forskningsressurser som har stått til rådighet i disse prosjektene, vil vi argumentere for at en slik sammenlikning kan belyse våre problemstillinger på en fruktbar måte. Vi skal først vise en ungdomsklubb i et historisk forløp der klubben endrer karakterer og betydning i samspill med endringer i lokalmiljøet og i måten klubben blir drevet på. De to andre klubbene vil bli presentert mer i form av øyeblikksbilder, der fokuset vil være på drøfting av enkelthendelser som synliggjør hvilken posisjon klubben har i et mer avgrenset tidsrom. Ettersom disse kontekstene er relativt forskjellige i klubbene vi benytter som eksempler, gir dette mulighet til å drøfte noen viktige forskjeller og likheter i klubbenes profil og praksis, også i relasjon til den bredere sosiale sammenhengen de inngår i.

Ungdomsklubben på «Rudenga»

Den første ungdomsklubben befinner seg i en drabantby bygget en gang tidlig på 1970-tallet i Groruddalen på Oslos østkant, i et område som i forskningssammenheng er kalt «Rudenga». Store grå blokker, t-banen som går like ved, et lite kjøpesenter med postkontor, kolonialbutikk og kiosk gjør stedet typisk for mange tilsvarende områder i utkanten av større byer. Innbyggerne i bydelen der Rudenga inngår, bestod i 1998 hovedsakelig av en opprinnelig andel arbeiderklassefamilier og rundt 24 prosent innvandrerfamilier som dekker mer enn 80 ulike nasjonaliteter. På selve Rudenga har andelen innvandrerfamilier økt fra rundt 20 prosent i 1993 til ca. 45 prosent i 1998, ifølge styrene i borettslagene. I dette tidsrommet steg også andelen klubbmedlemmer med innvandrerbakgrunn fra ca. 20 prosent i 1993 til rundt 70 prosent fem år etter. Rudenga-klubbens historie illustrerer til fulle hvordan klubbens rolle og innhold kan forandres i ulike faser over tid. Hvilke forhold som spiller inn i disse prosessene, vil være hovedtemaet i denne fremstillingen. Vi deler klubbens historie inn i fire faser.

(1) *Problemklubben: en situasjon ute av kontroll og en vellykket snuoperasjon*: Rudenga har i perioder vært sterkt stigmatisert på ulike måter. Sju-åtte år før det første feltarbeidet (1993) hadde klubben store problemer med stoff og kriminalitet. Ungdom fra de omkringliggende enebolig- og rekke-

husområdene forteller at de på denne tida ikke fikk lov til å oppholde seg på senteret eller på ungdomsklubben/aktivitetshuset som følge av dette. Rudenga ble omtalt som «slummen» på folkemunne, og ungdomsmiljøet på denne tida var også preget av konflikter som ikke sjelden endte i konfrontasjon mellom lokale grupper. Disse var knyttet til sterkt avgrensede territorier – hvorav Rudenga-området bare var ett – som skulle «forsvares» mot omverdenen. Den lokale «gjengen» var preget av spenningsøking i form av småkriminalitet og grenseutprøving. Dette ble trolig forsterket ved at en gruppe narkomane, som nok var atskillig hardere kriminelt belastet, i perioder hadde klubben og nærområdene som samlingssteder når ungdommene fra «vår» gjeng fra 1993-studien gikk på juniorklubben, og som i ungdomsklubbalder ble omtalt av seg selv og andre som «Rudengagjengen».

Situasjonen i Rudenga-klubben var mer eller mindre ute av kontroll. Selv om årsakene til en slik utvikling er komplekse, viser eksempelet at en ungdomsklubb som ikke fungerer kan få rollen som en arena der høyst problematisk atferd har gode vekstvilkår. Sosial læring som utspiller seg i et jevnaldersmiljø kan ta destruktive retninger når spenningen knyttet til normbrudd, kriminalitet og rusmidler gis mulighet til å dyrkes som noe attraktivt, i samspill med rollemodeller som er «ute å kjøre», slik de svenske studiene også peker på. Rudenga-klubbens situasjon sier også noe om hva som kan skje når antall unge «med problemer» overskrider en viss grense, noe som lenge har vært en viktig problemstilling i tenkningen rundt klubbarbeid (se for eksempel Skard 1973).

Slike problemer kan likefullt sjelden tilbakeføres til klubben alene, og krever en god forståelse for sammenhengen den inngår i for å kunne endres. Selv om det er nærliggende å legge vesentlige deler av ansvaret på et klubbpersonale (og de øvrige voksenbaserte omgivelsene) så antyder eksempelet ikke bare at en ungdomsklubb faktisk kan spille en negativ rolle i svært problematiske utviklingsforløp, men også at årsaksforholdene som ligger bak kan være sammensatte og svært krevende å håndtere i sosialt arbeid.

Men selv et vanskelig utgangspunkt kan være et sted å begynne for å få i gang en endringsprosess. Etter mye turbulens med store utskiftninger i det eksisterende klubbpersonalet, ble nye ledere satt inn for å snu den negative utviklingen. En rekke tiltak ble satt i verk, deriblant en streng og konsekvent praksis mot narkotikabruk, samarbeid med politiet mot de klart kriminelle i miljøet og samordning med skolen og barnevern. Summen av tiltakene resulterte blant annet i at klubbmiljøet skrumpet inn til kun å bestå av kjermedlemmene i den yngre, lokale gjengen. I denne turbulente situasjonen (rundt 1988) ble Tor Einar, som seinere skulle bli aktivitetshusleder, ansatt som sivilarbeider. For å motvirke problemene knyttet til det daværende

gjengveldet og myke opp de tilsvarende territoriegrensene, jobbet nå ledere og ansatte med å arrangere en serie store konserter i aktivitetshusets regi, som skulle være åpne for ungdom i hele bydelen. Disse ble svært populære, og man valgte snart å utvide tiltaket ved å la hver av bydelens ungdomsklubber arrangere «lørdagsparties» på omgang, noe som førte til at det kom en rekke nye medlemmer til Rudenga-klubben, også fra andre bydeler. Ved dette grepet maktet lederne å omstrukturere «tegnene» som hittil hadde klebet til klubben. Fra å være en arena der «problemungdom» og til dels harde knarkere var dominerende, ble den nå attraktiv for mer «vanlig ungdom», samtidig som også Rudengagjengen – som hittil hadde vært i en slags vippeposisjon der de godt kunne ha havnet i problemkategorien – forble trofaste. På denne måten maktet den nye ledelsen å snu situasjonen i en ny retning slik at målsettingen om et bredt medlemstilfang der de «skikkelige» kunne virke positivt inn på de som befant seg i risikozonen, kunne oppnås.

Dette kan ses som en del av en jevnaldersosialisering der ønskede læringsprosesser kunne oppstå. Mens Skard (1973) refererer til et eksempel der en karismatisk leder kritiseres av det daværende «Ungdomskontoret» for å være for streng og favorisere de flinke og veldisiplinerte, og dermed stenge ute de problembelastede, representerer snuoperasjonen på Rudengaklubben en liknende prosess med motsatt fortegn. Trolig var dette medvirkende til at også de øvrige klubbene i bydelen nå ble mindre stedsbundne og i stand til å kunne utvikle miljøer på tvers av lokal tilhørighet. Dette er i god overensstemmelse med målsettingen som blant annet er formulert av Stafseng (1984) for mer enn tjue år siden, om at klubben skulle motvirke og bearbeide sosiale spenninger blant ulike deler av ungdomsmiljøene, for slik å tilrettelegge for læring.

Klubben på Rudenga var med andre ord i ferd med komme på beina igjen, med Tor Einar som avholdt og udiskutabel leder med stor tillit hos de unge. Musikkopplæring og bandvirksomhet kom i gang for fullt, bordtennismesterskap ble arrangert, et nytt klubbstyre ble etablert, og lokalene ble pusset opp (blant annet av eldre, tidligere medlemmer som nå var arbeidsledige). I kjølvannet av denne prosessen fikk også medlemmer fra enebolig- og rekkehusområdene i større grad feste på klubben, noe som medførte viktige nye innslag i medlemmenes sosiale bakgrunn. Her ble blant annet en markant gruppe unge jenter raskt toneangivende i datidens klubbstyre, og de ble gode støttespillere for de klubbansatte, særlig i forbindelse med vekten som ble lagt på å styrke antirasistiske holdninger. Vi ser altså at den nyoppnådde bredden i medlemsmassen ble benyttet som en ressurs der nye rollemodeller kunne gis muligheter til å utvikle seg, for på denne måten å styre utviklingen i en mer ønsket retning. Denne vellykkede snuoperasjonen

var trolig medvirkende til at en del innvandrereforeldre nå ble mer positive til at barna kunne sendes til klubben. Og i 1993–94, da Vestel gjennomførte det første feltarbeidet, var det et relativt idyllisk ungdomsmiljø som utfoldet seg, der også ungdom med innvandrerbakgrunn var et fremtredende innslag blant medlemmene (se særlig Vestel 1995, Vestel 1999a).

Vi ser altså at en fritidsklubbs profil og rykte – selv i et så vanskelig tilfelle som dette – faktisk kan endres dersom ledergruppen har tilstrekkelig oppfinnsomhet og kunnskap om de sosiale miljøene den jobber med. Vi ser også at dette ryktet, både blant foreldre og ungdommer, er helt avgjørende for hvilke medlemsgrupper klubben tiltrekker seg, og dermed for *retningen* i det sosiale læringsklimaet som utvikler seg. Men en god situasjon trenger heller ikke være stabil:

(2) *Uoverensstemmelser: Ny leder, ny klubbprofil – og en klubb uten brukere.* Mot slutten av 1994, som følge av en serie uoverensstemmelser mellom klubbledelsen og nye overordnede i bydelsadministrasjonen, velger Tor Einar å takke ja til et bedre jobbtilbud et annet sted i landet. Det ansettes en ny styrer for aktivitetshuset, som har andre ideer for hvordan det skal drives. I stedet for den klassiske (om enn utvidede) ungdomsklubbmodellen som hittil har stått sterkt, innføres en modell der ulike aktivitetsgrupper (foto, dans, forming, musikk, m.m.) opprettes ut fra en idé om at fritidsklubbkonseptet trenger nytenkning og alternativer. De gamle brukerne av klubben forsvinner nå raskt, selv om enkelte nye aktivitetsorienterte ungdommer kommer til. Den nye lederen slutter etter relativt kort tid, og forsøket anses som lite vellykket.

Hendelsene i denne fasen viser hvordan realiseringen av en klubbprofil kan være sterkt avhengig av bydelsadministrasjonens til tider varierende visjoner for og oppfatninger av fritidsklubben. Disse kan være nokså motepregede og speile en betydelig avstand i kunnskap om miljøene det gjelder. Dårlig håndtering av slike spenningsforhold kan også resultere i at dyktige medarbeidere slutter og at møysommelig opparbeidet kunnskap og tillitsrelasjoner går tapt, med de følgene dette får for ungdomsmiljøene. Det er altså åpenbart at det ikke bare er de klubbinterne prosessene som virker inn på utviklingen av klubbprofilen, men at dette også må ses i sammenheng med den eksterne relasjonen til bydel/kommuneadministrasjon.

(3) *'Back to basics': nye problemer, ny giv:* To nye ledere følger nå etter hverandre, og forsøker, sammen med deler av det gamle personalet, å få ungdomsklubben i gang på nytt. Flere tidligere medlemmer av juniorklubben, som ikke hadde blitt berørt av endringene, ble rekruttert. På denne tida har

lokalmiljøets stigma igjen fått større kraft, blant annet som følge av det økende antallet innvandrerfamilier som er flyttet inn. Denne endringen i beboersammensetningen må ses i sammenheng med at prisene på leiligheter i Oslo økte sterkt i siste halvpart av 1990-tallet. Som følge av områdets lave status, har prisutviklingen vært betydelig lavere på Rudenga, noe som dermed har gjort stedet mer attraktivt for innvandrerfamilier hvis inntektsnivå ligger betydelig under gjennomsnittet for Oslo (se Kirkeberg 2001). Andelen medlemmer med innvandrerbakgrunn øker nå sterkt, og Rudenga omtales, som tidligere nevnt, etter hvert både som «negerstrøket» og «slummen». Globaliseringsprosessene gir seg her høyst konkrete uttrykk både i form av endringer i medlemstilfanget på klubben, og dermed også i «blikket» klubben møtes med fra dens sosiale omgivelser.

I samtaler med to av lederne i 1996 ble det på dette tidspunktet uttrykt sterk bekymring rundt oppkomsten av en gjeng der flesteparten besto av unge med pakistansk bakgrunn.³ Ifølge medlemmer begynte det hele med en vennegjeng som «ville bli kjent». De tok snart navnet «TMG» (The Mafia Gang), hadde egne skjerf med disse initialene og spredte sine *tags* rundt omkring i nærmiljøet. Småkriminalitet og slåssing ble raskt en del av TMGs rykte, og en del ungdommer, spesielt i andre bydeler, opplevde gjengen som plagsom. På det meste kunne TMG mobilisere rundt 50 personer etter behov, hvorav enkelte var til dels sterkt kriminelt belastet. Dels henvises det til «gangsta-stilen» (som på dette tidspunktet stod sterkt innen hip hop-tradisjonens «gangsta-rap»), dels nevnes «gjengene nedi byen», som hyppig figurerte i avisenes førstesider, som inspirasjonskilder (Vestel 2004a, George 1998). Problemene ble etter hvert ansett som så bekymringsfulle – aktivitetshuslederen sammenliknet det med en «gressbrann» – at barnevern, klubbarbeidere, politi og skole besluttet å gå sammen for å oppløse TMG, noe som i store trekk lyktes.

I dette arbeidet spilte klubbansatte en sentral rolle ettersom de hadde førstehåndskjennskap til flere av gjengens sentrale medlemmer. Etter at «pakistanera» i denne perioden hadde «holdt seg mer for seg sjøl», som det ble sagt, ble de nå, etter TMGs vekst og fall, også mer integrert i Rudengas øvrige ungdomsmiljø, slik Vestel registrerte under det andre feltarbeidet (1998–99). Eksempelet viser at både spektakulære ungdomskulturelle fellesskap (i dette tilfellet «gangsta-rap») og et aggressivt mediebilde kan være viktige krefter som destruktive deler av et ungdomsmiljø kan føle seg tiltrukket av og inkorporere for legitimering av problematisk atferd (det vil si som kilder for læring). Det viser også, igjen, at klubbarbeidere som har førstehåndskjennskap til miljøene, og som evner å inngå i samspill med relevante instanser utenfor klubben, kan spille en vesentlig rolle i prosessene

med å påvirke ungdomsmiljøene i mer ønskede retninger. Men dette forutsetter at både bydelsadministrasjon og de nevnte instansene anerkjenner de ressursene som et velfungerende klubbpersonale kan være.

(4) *Ny stabilitet, hasjsaken, ny medlemsflukt... klubben legges ned:* I den siste fasen som skal beskrives her, overtok Simon som leder. Han hadde begynt som medarbeider i Tor Einars tid, så vært borte en stund, og deretter jobbet en rekke år på juniorklubben. Nå opplevde klubben en ny stabil periode, med til dels sterk popularitet, og ikke minst, en meget høy andel medlemmer med innvandrerbakgrunn. Klubben fikk nå tilbake sitt lokale preg, der medlemmene nesten utelukkende bestod av «rudengafolk». Ungdommene i dette miljøet var sterkt lojale overfor hverandre, trass i forskjellene som var representert, blant annet i de ulike innvandrerfamilienes bakgrunn (Vestel 2004a). Som Tor Einar før ham, har Simon kjent mange av medlemmene siden de gikk på juniorklubben, og han representerer derfor en vesentlig grad av kontinuitet i relasjon til medlemmene. Enkelte har han utviklet særlig gode relasjoner til, og han ble blant annet invitert i begravelsen når en av de unge med pakistansk bakgrunn opplevde dødsfall i nær familie. Han nyter med andre ord stor tillit blant medlemmene, som han ofte diskuterer et bredt spekter av emner med. Under feltarbeidet inntraff følgende scene som illustrerer noe av dette:

To av medlemmene, Sardar og Ravi (begge med pakistansk bakgrunn), har vært involvert i et slagsmål med en gruppe unge med vietnamesisk bakgrunn. Politiet har beviser og leter nå etter de to. Andpustne og opprømte ankommer de klubben. De vil ha tak i Simon, forklarer situasjonen og spør om råd. Sammen med dem kommer også åtte-ti «bad guys» fra byen, og bekjente av Ravi og Sardar, som akkompagnerer dem med tilrop og oppfordringer om å flykte fra «purken». Stemningen er opphetet. Etter noe nøling og intens diskusjon med Simon, velger de likevel å følge hans råd om å melde seg for politiet. «Tenk på konsekvensene», var omkvedet hos Simon når liknende temaer kom opp under diskusjoner med medlemmene.

Hendelsen illustrerer hvordan *tillitsrelasjoner* mellom medlemmene og personalet, som er bygget opp gjennom flere års kontakt i en godt drevet ungdomsklubb – og som forutsetter et minimum av kontinuitet – kan spille en vesentlig rolle for unge i en utsatt og sårbar situasjon, der også læringspotensialet er særlig stort.

Men denne balansegangen mellom å tolerere uønskede ungdomskulturelle uttrykk – som her i gangsta-rapens forestilling om det «coole» i å være på flukt fra politiet – og håndheving av kravet om at medlemmene skal holde seg innfor det samfunnsmessig akseptable, kan være vanskelig. Etter et års tid med god stemning og stabil drift blir et av medlemmene grepet i å røyke hasj utenfor klubblokalet. Simon nøler med å utvise ham. Uteseksjonen, på sin side, krever en konsekvent reaksjon, og han stenges ute for tre uker. En rekke øvrige medlemmer boikotter da klubben i protest. Den utviste nekter å komme tilbake, noe som også hans sympatisører følger opp.⁴ Medlemstallet synker drastisk igjen. Simon går nå lei og slutter etter åtte år som leder.

Trolig var denne perioden med laber oppslutning også medvirkende til at administrasjonen beslutter at klubben skal legges ned for å spare penger. De henviser i stedet de unge til å oppsøke andre klubber i bydelen. Problemet er bare at den sterke følelsen for «territoriet» som lenge (og igjen) har vært særlig fremtredende i ungdomsmiljøet på Rudenga, medfører at dette ikke skjer. Resultatet? Et stort antall ungdommer i et potensielt og tidligere problembelastet lokalområde står uten ungdomsklubb.

Rudenga-klubbens utvikling viser noe av den *sensitiviteten* som kreves for å håndtere det sosiale klimaet på en gunstig måte, og hvor lite som i visse tilfeller skal til for å påvirke medlemstallet i en klubb. Hadde det vært bedre å unngå utvisning? Hva måtte til for at medlemstallet skulle ta seg opp igjen? Her er det vanskelig å gi klare svar. Men ut fra samtaler med gamle medlemmer under feltarbeidet i 2004–2005 går det klart fram at klubben, også i ettertid, framstår for mange som en helt sentral og attraktiv del av oppvekstmiljøet på et sted som Rudenga.

Mange av utsagnene til gamle medlemmer av Rudenga-klubben er for øvrig påfallende like utsagn rundt dette temaet som er referert i Toril Skards bok fra 1973, noe som tyder på at en velfungerende ungdomsklubb faktisk fortsatt har mye å tilby, også i nåtidas flerkulturelle Norge. I et boligmiljø av denne typen, der et stort antall familier som ofte har barn i samme aldersgruppe, bor tett innenfor et relativt lite og avgrenset område, vil en ungdomsklubb kunne ha en betydelig funksjon, ikke bare som en sårt tiltrengt og ettertraktet møteplass for unge med et bredt spekter av ulike kulturelle og geografiske bakgrunner, men også som arena hvor ungdommene kan møte det vi kan kalle en «alternativ voksenkontakt». Som uformell sosialiseringarena i det flerkulturelle Norge, der ungdom både med og uten utenlandsk bakgrunn helt konkret gis *rom* til å bli kjent med hverandre, er den også en arena for å få kunnskap om «det norske» og om «samfunnet», som når klubbarbeidere hjelper med å skrive jobbsøknader, gir råd om utdanning og skole, om kjønnsrelasjoner og lignende. Vestel har i en rekke publikasjoner

dokumentert hvordan det i det flerkulturelle ungdomsmiljøet på Rudenga-klubben har vokst fram en langt utviklet *kompetanse* i å håndtere kulturelle forskjeller ungdommene imellom (Vestel 1995, 1999, 2002, 2004a, b). Han konkluderer blant annet med at ungdomsklubben har spilt en sentral rolle som fellesarena for disse prosessene, i nært samspill med den sosiale læringen som har funnet sted blant ungdommene selv. Et vesentlig punkt i disse konklusjonene er også at klubben av flere årsaker ikke ble besøkt av jenter fra mer konservative muslimske familier, og at særlig kjønnsforskjellene (og ubalansen i medlemstilfanget) som viser seg på Rudenga-klubben, trolig representerer en av de mest åpenbare utfordringene for integrasjon- og inkluderingsprosesser i de flerkulturelle ungdomsmiljøene (Vestel 2002).

Men langt fra alle klubber har en så tydelig flerkulturell profil som Rudenga-klubben. I tillegg gjør drabantbypreget at denne klubben vanskelig kan ses som noen «gjennomsnittsklubb». Stigmatiseringen av Rudengaområdet bidrar også til å skape sterk indre lojalitet, der potensielle motsetninger mellom ungdommene er tonet ned, noe som kanskje ytterligere bidrar til at klubben på en del punkter skiller seg ut (se og Vestel 2007). Nærmere noen mer «vanlige» sosiale kontekster ligger kanskje de to øvrige klubbene vi skal formidle et glimt inn i nedenfor, som befinner seg i to mindre lokalsamfunn av mer spredtbygd karakter.

Almåsen fritidsklubb

Almåsen er et lokalsamfunn i en større kommune et stykke utenfor Oslo (Smette 2005). Kommunen er folkerik, men har likevel et landlig preg etter som bosetningen er spredt på flere småsteder. Klubben i Almåsen samler ungdom fra flere av de omkringliggende småstedene. Almåsen er kommune- og skolesentrum, og mange av ungdommene bruker klubben etter skoletid mens de venter på transport hjem. Fritidsklubben på Almåsen er først og fremst et sted å være, der ungdommene kan slappe av og prate med venner. «Å møte venner» er den viktigste motivasjonen for å gå på klubb, i følge ungdommene. Kjønnsfordelingen blant brukerne er nokså jevn, men jentene synes å dominere blant de yngre, det vil si ungdomsskolealder, og guttene blant dem som har begynt på videregående. Det er bare et par ungdommer med innvandrerbakgrunn som bruker klubben. Lederne mener det henger sammen med at de fleste ungdommene med innvandrerbakgrunn i kommunen bruker en annen klubb. En annen forklaring som nevnes, er at klubben et par år tidligere hadde problemer med en gruppe der noen hadde innvandrerbak-

grunn, og at denne situasjonen skapte motsetninger som fortsatt på ymse vis ser ut til å ha vart ved.

Det å være på klubben er delvis det samme som «å være i sentrum» etter som klubblokalene befinner seg nærmest midt i det lille tettstedet som Almåsen utgjør. Ungdommene forteller at de tidligere ble jaget fra flere av de offentlige stedene hvor de oppholdt seg i lokalmiljøet, blant annet fra butikk-senteret. Klubben er et sted å være der man ikke blir jaget. At ungdom i sentrum blir oppfattet som problem for handelsstanden, er også en del av bakgrunnen for at en av klubblederstillingene er delvis finansiert av kjøpesenteret som ligger i nærheten av klubben.

Det er Geir som har denne stillingen. Han er i overkant av 40 år og har tidligere hatt flere ulike jobber i lokalmiljøet. En del av stillingen hans er også definert som en utekontakt- eller feltarbeiderstilling, og han er opptatt av å ikke skille mellom den rollen han har som ungdomsleder på klubben, vakt på senteret og feltarbeider ute blant ungdom. Gjennom sine ulike engasjementer har Geir en svært bred kontaktflate ut til mange ulike ungdomsmiljøer. Denne kontaktflaten kjennetegner ikke bare Geirs rolle, men hele klubben, og kan på mange måter forstås som nøkkelen til den posisjonen klubben har i lokalmiljøet.

En annen viktig brikke i klubbens posisjon i lokalmiljøet er at lederen for klubben, Bente, er såkalt SLT-koordinator⁵ med ansvar for samordning av lokale kriminalitetsforebyggende tiltak for barn og unge. Bente møter i egenskap av denne rollen personer fra barnevern, skole og politi til regelmessige møter. Både Geir og Bente har til sammen hoveddelen av klubbens stillingsressurs på nærmere to årsverk. De er på klubben hver dag og opplever at de har et tett samarbeid med andre instanser som arbeider med ungdom, som for eksempel skole og barnevern.

I likhet med situasjonen på Rudenga-klubben, hadde Geir og Bente på fritidsklubben i Almåsen tillitsrelasjoner som gjorde det mulig å komme i dialog med ungdom i kritiske situasjoner. En stor del av ungdommene som vanket daglig på klubben, var nært knyttet til lederne og oppsøkte dem aktivt. Flere hadde gått til jevnlig samtaler med Bente omkring ting de syntes var vanskelig, og hun hadde også henvist enkelte som opplevde alvorlige vanskeligheter videre til psykolog.

Klubblederne fortalte om flere situasjoner der barnevern eller skole hadde ønsket at klubblederne skulle ta den førende rollen overfor ungdommer det var bekymring rundt. En slik situasjon hadde dreid seg om to 15 år gamle jenter som man mistenkte var involvert i hasjbruk. I samarbeid med politiet ble det bestemt at jentene kunne få ta testen på klubben og ikke hos

politiet, hvis de selv ville. Den ene valgte å ta testen på klubben. Begge testet positivt. Geir forteller:

Geir: Hun som testa hos oss, hun så nok litt alvor i det, tidligere. (...) Hun gråt da hun fikk resultatet. Og ... jeg tok rundt henne og sa at «Vi gjør jo dette fordi vi bryr oss om deg. Vi er redde for deg.» Hun skjønnte jo det, da. Hun gjorde det. Og ... så seinere, så var 'a sur da. For da så jeg at hun var sammen med han typen igjen. «Det er ikke en gang lov til å sitte og prate med folk!», [sa jenta. Jeg svarte:] «Det er helt greit. Men så lenge du vanker med han, så kommer jeg til å rapportere deg. Så fin jente som du er, så skal du drive med det tullet der!»

Denne situasjonen illustrerer et framtrekkende trekk ved relasjonene mellom ledere og ungdom i Almåsen: Lederne så det som sin oppgave å gripe inn overfor ungdommer de var bekymret for, og andre instanser i lokalmiljøet ville at klubben skulle ha denne rollen. På grunnlag av Geirs kunnskap om lokalmiljøet kjente han «typen» jenta fra klubben vanket med, og han kunne ha en (trolig) kvalifisert mening om han ville være godt selskap for jenta eller ikke. Selv om jenta blei «sur» fordi Geir hadde en mening om «typen» hun vanket med, var det tydelig at ungdommene i klubben aksepterte at klubblederne kunne bry seg, og at det var en del av deres oppgaver. Jenta som tok testen på klubben, sluttet langt fra å bruke klubben etter denne hendelsen, og hun hadde fortsatt god kontakt med Geir til tross for denne historien.

Eksemplet viser, som også Helland og Øia (2000) understreker, at en godt fungerende klubb kan gjøre det mulig å fange opp og følge utviklingen til unge med spesielle problemer, ved at lederne kan tre inn som viktige støttepillere i vanskelige livssituasjoner. Denne situasjonen har mye til felles med hendelsen i Rudenga-klubben der Sardar og Ravi ber Simon om råd i en kritisk situasjon. I begge tilfeller demonstreres viktigheten av *tillit* mellom medlemmer og klubbpersonale som en forutsetning for at ledernes intervensjon eller råd overfor ungdommene det gjelder, skal kunne ha virkning.

Erfaringene fra samtaler med ungdom under feltarbeidet tydet også på at Bente og Geirs aktive holdning overfor ungdommer i miljøet førte til at både medlemmer og andre kom til dem med bekymringer – både for venner, for hendelser i lokalmiljøet og for seg selv. Disse ungdommene var ikke alltid enige i det lederne sa eller formidlet i lokalavisa om hendelser i miljøet. Det så likevel ut til at de aksepterte at lederne involverte seg, og at slik involvering ofte ble tolket som et uttrykk for omsorg, med de læringspotensialene en slik relasjon gir. Ikke minst ble Geir og Bente også ansett som egnet for slike inter-

vensjoner av eksterne instanser som politi og barnevern, noe som i en slik til-litspreget atmosfære trolig også befestet dette bildet blant ungdommene.

Lederprofilen i Almåsen var altså preget av et sterkt samarbeid med andre instanser, slik det også var det på Rudenga. Geir og Bente hadde en forma-lisert sammensetning av roller og oppgaver som ga stor kunnskap om mil-jøet også *utover* klubben. Samtidig var det bærende elementet i relasjonene til ungdommene tillit, personlig kontakt og kunnskap om ungdomsmiljøet som helhet. Til tross for at lokalmiljøene var tildels svært ulike, hadde altså lederne på Almåsen mye til felles med personalet og klubbmetodikken i Rudenga-klubben i dens gode perioder. Likevel kan en jo spørre seg om det var viktige miljøer på Almåsen som ikke var inkludert på ungdomsklubben, slik som ungdommene med innvandrerbakgrunn som tidligere hadde laget bråk. En slik manglende inkludering kan imidlertid også ha sammenheng med at Almåsen var sammensatt av et bredere spekter av sosioøkonomiske grupper enn Rudenga, og at stedet, i kraft av å være relativt spredtbygd, var mindre oversiktlig, og hadde et større register av mindre og ikke fullt så syn-lige ungdomsmiljøer som lett kunne overses av klubbledelsen.

Bjørkelia fritidsklubb

Den siste klubben vi skal gi noen glimt fra, er Bjørkelia ungdomsklubb, som befinner seg i en annen kommune utenfor Oslo. Også denne kommunen er preget av flere små tettsteder. Bjørkelia er et av flere fritidstiltak i kommunen. Klubben var, på det tidspunktet feltarbeidet ble gjennomført, inne i en fase med en del konkrete utfordringer i sine relasjoner til lokalmiljøet – både til andre institusjoner og til stedets øvrige ungdommer. Disse utfordringene hadde også klare paralleller til noen av de mer problematiske periodene Rudenga-klubben har gjennomgått.

Et av disse problemene var manglende nyrekruttering og en nokså homo-gen og dominerende brukergruppe som bestod av en gjeng gutter på mellom 16 og 17 år, hovedsakelig fra yrkesfaglige klasser i videregående skole. Lederne hadde et blandet forhold til at disse guttene inntok en så sentral posi-sjon i klubben. Miljøet hadde et negativt omdømme i nærmiljøet og var van-skelig å engasjere til for eksempel rydding eller til andre former for ansvars-oppgaver i forbindelse med klubbdriften. Samtidig ga lederne uttrykk for at de så det som positivt at ungdommene var på klubben, ettersom enkelte ble regnet som problembarn i lokalsamfunnet. «Så lenge ungdommene er i klub-ben, driver de ikke hærverk eller annet bråk», ble det ofte sagt.

Medlemmene selv fortalte at det å være klubbbruker ikke ble sett på som noe positivt i lokalmiljøet. De som brukte klubben, ble kalt «sentervan-kere», noe som innebar å henge mye rundt ute uten å gjøre noe spesielt, og å være sammen med ungdommer som har rykte på seg for å drive med bråk. I tilknytning til den nevnte gjengen var det også en del jenter som kom til klubben, de fleste av dem et par år yngre enn guttene. Noen av jentene fortalte at de egentlig planla å slutte i klubben, for at det negative ryktet ikke skulle feste på dem. Lederne fortalte også at mange foreldre ikke lot ungdommene sine gå på klubben, fordi de trodde det var et sted der ungdom lærte å røyke og drikke. Bjørkelia-klubben strevde altså med sitt rykte både blant voksne og ungdom i lokalmiljøet, og den kan ses som nok et tilfelle der tegnene assosiert til klubben var negative og ekskluderende for øvrige miljøer som kunne gitt klubbmiljøet andre og eventuelt mer ønskede retninger om en hadde maktet å trekke dem inn.

Hvilken rolle spilte så de klubbansatte i dette bildet? Bjørkelia hadde seks ansatte i små stillingsbrøker som til sammen utgjorde mindre enn et årsverk. Lederne arbeidet en til to kvelder i uka, og alle hadde andre jobber, stort sett fulltidsjobber, i tillegg. Flere av de yngre lederne hadde selv vært klubbbrukere i den samme klubben, og noen av dem ga uttrykk for at de syntes at klubben skal være et fristed der man ikke skal spørre og grave for mye. I stedet prøvde lederne å etablere kontakt gjennom å spille bordtennis eller biljard, eller ved å ta initiativ til kort- eller andre spill. Denne litt mer tilbakeholdne lederstilen så ut til å reflekteres i at *kontakten med lederne* ikke var en så sentral del av klubbsamværet for de fleste ungdommene i Bjørkelia. En gutt på 16 år ga uttrykk for dette når han uttalte at: «Jeg ser på klubben som et sted å være, jeg synes ikke lederne liksom skal passe på oss sånn veldig, at de må snakke med oss hele tiden og sånn. Hvis de skal spørre og spørre og sånn.»

Lederne opplevde at klubben ikke ble tatt helt på alvor som ressurs for intervensjon og forebygging i kommunen, og at de ikke i særlig grad ble trukket inn i samarbeid med andre instanser. Selv om Bjørkelia også formelt var tilknyttet et SLT-nettverk, var dette en langt mer perifer tilknytning enn i Almåsen, ettersom ingen av klubblederne, men derimot ungdomskonsulenten med ansvar for alle klubbene i kommunen, var den som gikk til møtene i SLT-nettverket.

En sak som involverte hasjbruk blant klubbbrukere, kan illustrere noe av forskjellen mellom Bjørkelia-klubben og de to andre klubbene vi har presentert. Et års tid før feltarbeidet hadde flere mindreårige i lokalmiljøet blitt tatt av politiet for omsetning og bruk av hasj. Barnevern, politi og klubb kjente til saken over lang tid, men klubben hadde ikke blitt trukket inn i prosessen,

selv om ungdommene var jevnlig klubbrukere. Her hadde verken ungdom, myndigheter eller lokalmiljøet forventninger om at klubben skulle ta en slik rolle, noe som kanskje også ble gjenspeilet i ledernes holdning om at klubben skulle være et fristed, uten for mye «mas».

Feltarbeidet i Bjørkelia ga først og fremst et øyeblikksbilde av situasjonen i klubben. Det er likevel verdt å ta med seg at klubben hadde en lang historie, og at både ledere, tidligere ledere og ungdommer kunne fortelle om liknende skiftninger når det gjaldt klubbens posisjon og omdømme som dem klubben på Rudenga hadde gått gjennom. Bjørkelia-klubbens profil skiller seg likevel fra de to andre klubbene på noen viktige områder:

Klubben domineres av *et bestemt miljø*. Det ser derimot ut til at personalet i noe mindre grad enn tilfellet var på Rudenga og Almåsen, har opparbeidet en relasjon til medlemmene der det ble sett som naturlig at personalgruppa «grep inn» i mer konkret forstand – enten som rådgivere eller på andre måter – for å dreie utviklingen i mer ønsket retning. Hasjsaken på Rudenga viser riktignok at det til tider kan være vanskelig å vite sikkert både *når* det er mest formålstjenlig å gripe inn og *hvor langt* man skal gå i intervensjonene. Men dersom personalet utvikler en mer generell usikkerhet og/eller motvilje mot å ta opp vanskelige temaer, kan dette trolig bli til et større problem. Det er likevel vanskelig å si om det er slike mekanismer som har vært aktuelle for Bjørkelia-klubbens vedkommende. Ettersom ytre instanser som barnevern, politi og skole i liten grad så ut til å oppfatte klubben som en ressurs, kan ledernes tilbakeholdenhet også ses i sammenheng med at rollen som klubben på dette tidspunktet ble tildelt fra kommunens side, kanskje ikke ga rom for å utvikle klubblederrollen på en tilfredsstillende måte. En annen mulighet er selvsagt at disse instansenes syn på klubben eventuelt har sammenheng med nettopp ledergruppas praksis.

Hvilke forhold fremmer – eller hindrer – muligheter til intervensjon?

Hvordan har så disse eksemplene hjulpet oss til å svare på spørsmålene vi stilte innledningsvis: Om, og eventuelt hvordan, en fritidsklubb kan være egnet som arena og redskap for å intervensere i problematiske sider ved et ungdomsmiljø? Hvilke forhold fremmer – eller hindrer – muligheten til slik intervensjon? Hvilken rolle spiller målsettingen om sosial læring for disse spørsmålene i de klubbene vi har sett nærmere på?

Analysen av disse tre klubbene skulle nettopp vise at klubbens rolle og muligheter avhenger av et komplekst *samspill* mellom en rekke interne og

ytre faktorer over tid. Boligpriser, beboersammensetning, media, det ungdomskulturelle landskapet, ledergruppas profil og kunnskapsnivå, relasjonene til eksterne instanser som kommuneadministrasjon, skole, barnevern og politi, gode og dårlige ideer hos betydningsfulle premissleverandører, bydelens økonomi, sentrale enkelthendelser samt mer lokale særtrekk; alt dette er aspekter og forhold som virker inn på og gir føringer til den rollen og de mulighetene fritidsklubben til enhver tid har til å påvirke og orientere ungdomsmiljøet i lokalmiljøet den inngår i.

Med utgangspunkt i analysene av klubbene ovenfor vil forhold som virker til *hinder* for klubbens rolle som redskap for intervensjon, for eksempel kunne være:⁶

Manglende *balanse* i medlemsmassen: Dersom ungdom som er involvert i problematferd (f.eks. rusproblemer, kriminalitet), får dominere klubben, enten i kraft av sitt antall, sitt «støynivå», eller sin appell som rollemodeller for de øvrige, i den grad at de mer «skikkelige» ikke opplever klubben som attraktiv, vil dette vanskeliggjøre muligheten til å utvikle gode rollemodeller og til å stimulere former for jevnaldersosialisering som trekker i ønsket retning. På den andre siden vil en klubb som domineres av «de skikkelige», i den grad at ungdom som i større grad er assosiert til problematferd ikke opplever klubben som attraktiv, også virke til hinder for at et slikt samspill kan finne sted. I den grad klubben i for sterk grad domineres av én gruppe slik at andre føler seg tilsidesatt eller ekskludert, vil dette nødvendigvis vanskeliggjøre intervensjoner rettet mot sistnevnte. Det kan være grunn til å stille spørsmål om det er slik at en fritidsklubb nødvendigvis skal forsøke å nå «alle»: Vil ikke et tiltak som bare når risikoutsatt ungdom, også kunne defineres som vellykket ut fra noen kriterier?

Vi kan likevel tenke oss situasjoner der dominerende og negative miljøer rett og slett er for sterke til at lederne klarer å hankses med dem. Enkelthendelser som oppleves som negative («urettferdige» eller lignende) av ungdommene, vil kunne klebe ved både personale og andre medlemmer, i den grad at ønskede medlemsgrupper holder seg unna. Her er det viktig å understreke at medlemsprofilen nødvendigvis også vil være nært forbundet med de ulike beboergruppene som finnes i lokalmiljøet hvor boligtype, prisnivå, utdanning og inntekt er viktige eksterne faktorer for familiene og dermed for klubbmedlemmenes sosiale og kulturelle profil.

Er det mye sosiale problemer i lokalområdet, vil dette sette ledernes evner til å drive klubb på vanskeligere prøver. Men evnen til intervensjon må selvsagt også ses i sammenheng med ressurser og kompetanse som finnes i ledergruppa. Lederne vil vanskelig kunne benytte klubbens muligheter til intervensjon dersom de mangler relevant kunnskap om stedet, om de lokale

ungdomsmiljøenes historie og særtrekk, og om relevante og appellerende tegn (aktiviteter, konserter, stilmarkører, teknologi) som kan tas i bruk i et slikt endringsarbeid. Knapphet på økonomiske og materielle ressurser vil selvsagt også ha en ikke ubetydelig rolle for slike forhold. Men også evnen til å oppnå kontakt og tillit blant medlemmene står sentralt, noe som også i noen grad vil være spørsmål om en viss «personlig egnethet».

Beveger vi oss lengre utenfor klubblokalene, har vi sett at bydelsadministrasjon/kommune som ønsker å prøve ut nye klubbprofiler, uten tilstrekkelig kunnskap om ungdomsmiljøene, og uten vilje til å innhente slik kunnskap der den finnes, kan medvirke til at møysommelig opparbeidet kunnskap og kontaktflater kan bli gjort utilgjengelig, dersom nøkkelpersoner blant klubbarbeidere forsvinner. Vi har også vært inne på at samarbeid mellom barnevern, skole, politi og klubb kan spille en viktig rolle, særlig i situasjoner der det er større problemer i ungdomsmiljøene som skal håndteres. Om dette samarbeidet ikke fungerer, reduseres klubbens evne til å virke som redskap for endring.

Forhold som *fremmer* klubbens rolle som redskap for intervensjon, er allerede antydnet under oppsummeringen av hindringene ovenfor. Når balansen mellom de ulike ungdomsmiljøene som opplever klubben som attraktiv (inkludert forholdet mellom unge med og uten «problematferd»), er optimal, vil den sosiale læringen jevnaldrende imellom få anledning til å kunne fungere og gi «gode» (ønskede) rollemodeller. I mange tilfeller kan dette selvsagt skje, også *utenfor* lederens rekkevidde. Likevel, dersom lederne har tilstrekkelig kunnskap, evner og ressurser, vil de lettere være i stand til å snu klubbprofilen i ønsket retning, blant annet ved å tilrettelegge for at sosialiseringssklimaet blant ungdommene selv fungerer. Vi har her bare kunnet gi små glimt av den rollen en klubbarbeider kan representere: Han eller hun kan være en voksen venn, en rådgiver og diskusjonspartner om en rekke viktige spørsmål knyttet til utdanning, skole, livssyn, moral; han eller hun kan være en leksehjelper, en søknadskonsulent, men også en å snakke med om kriminalitet, rusmiddelbruk og familieproblemer. Nettopp i den grad klubbarbeideren *ikke* inngår i de mer fastsatte og tildels ufrivillige autoritetsrelasjonene som unge folk forholder seg til – i form av foreldre, lærere, politi, barnevern, og så videre – er det mulig for et klubbpersonale å opparbeide seg et relativt *unik* *tillitsforhold* til medlemmene, slik vi her har sett en rekke eksempler på. Dette gjør det selvsagt også til en vanskelig *balansekunst* å skulle representere, på den ene siden, voksensamfunnet og på et vis også være statens/bydelens/kommunens forlengede arm, og, på den andre siden, samtidig være en voksen som har tillit. Kanskje var det vanskeligheter knyttet til dette dilemmaet, i tillegg til vel stor respekt for ungdommenes

autonomi, som medvirket til den problemfasen som for eksempel Bjørkelia-klubben var inne i under feltarbeidsperioden. Her vil selvsagt det at lederne har kjent medlemmene over et lengre tidsrom være en vesentlig styrke. Tilgang til tilstrekkelige materielle og økonomiske ressurser for driften, samt forutsigbarhet og gode relasjoner i forholdet til bydelsadministrasjon/kommune vil naturligvis være en viktig forutsetning for godt klubbarbeid.

Med utgangspunkt i vår gjennomgang av de tre klubbene, ser det altså ut til at fritidsklubben fortsatt er en arena der målsettingen om å *tilrettelegge for sosial læring* stadig kan ses som et egnet redskap i arbeid med ungdom i et lokalmiljø, enten det nå dreier seg om mindre miljøer i områder med et mer landlig preg, eller røffere og mer urbane drabantbyområder der blant annet andelen medlemmer med innvandrerbakgrunn er stor. Dette er i overensstemmelse med det pedagoger Ola Stafseng formulerte i 1984:

«Fritidsklubbens oppgave i lokalmiljøet var og er arbeidet med spenninger og motsetninger mellom integrasjon og utelukkelse, mellom deltakelse og ikke-deltakelse. Gjennom å bearbeide og redusere sosiale spenninger, få ungdom med i møtene med hverandre, kunne en styrke den lokale forankringa og hindre drifting ut av lokalmiljøet.» (Stafseng 1984:190)

To av klubbene vi har beskrevet så ut til å ha lyktes i dette. Den siste var inne i en fase der problemene var mer framtrødende, men hvor klubben likevel var attraktiv for en gruppe tildels problembelastet ungdom. Eksemplene understreker dermed også både den store variasjonen i fritidsklubbenes profil, i kompleksiteten i samspeillet de inngår i, og i de ulike fasene de ofte gjennomgår over tid.

Avsluttende bemerkninger: Gått ut på dato?

Det er selvsagt fullt mulig, som vi har vært inne på, å se problemprofilen som for eksempel Rudenga-klubben tidligere hadde, som i samsvar med påstanden om at en dårlig fungerende ungdomsklubb godt kan fungere som en arena for kriminalitet og destruktiv atferd. Men, for det første hadde disse problemene sin rot i en rekke forhold *utenfor* klubben, og, for det andre, så viste historien om Rudenga-klubben nettopp at det også var mulig å *endre* denne problemprofilen som følge av et samarbeid med politi, skole og barnevern, i en prosess der ikke minst klubbpersonalet spilte en sentral rolle. Å avvise fritidsklubben som redskap for forebygging på bakgrunn av

hyppigere forekomst av ungdom med problematisk atferd blant fritidsklubbbrukerne, blir dermed for enkelt. Tvert imot har jo de norske fritidsklubbene helt fra begynnelsen av lagt stor vekt på at klubben også *skal* appellere til ungdom «i risikozonen» for nettopp å kunne nå denne gruppen med sine pedagogiske virkemidler. Og ikke minst i slike relasjoner er tilliten som personalet makter å opparbeide seg en forutsetning for å få dette til å fungere, og for å motvirke en sosialisering blant jevnaldrende i negativ retning. Den rollen personalet på Almåsen-klubben hadde, både som rådgiver og intervenserende instans, peker også i samme retning, nemlig mot det potensialet som *tillitsrelasjonene* mellom medlemmer og personale kan romme for viktige læringsprosesser. Disse læringsprosessene kan vanskelig betraktes som mindre aktuelle i dagens situasjon, på samme måte som Toril Skards gamle motto om klubben som «et verksted for selvtilitt» fortsatt ser ut til å ha resonans også til viktige utfordringer i nåtidens ungdomsmiljøer (Skard 1973).

I denne fremstillingen har vårt hovedfokus vært rettet mot fritidsklubbens *potensialer for å endre problematisk atferd*. En annen viktig side ved fritidsklubben er å være en arena hvor også ungdomskulturelle fellesskap kan få utvikle seg, i stor grad på egne premisser.

For ungdom vil fritidsklubben primært være en arena for mer dagligdagse, lystpregede og (for samfunnet) uproblematiske opplevelser, for fellesskap, vennskap, kjærlighetsforhold og ungdommelig utforskning av en selv, verden og ens medmennesker. Ungdom går med andre ord ikke i klubb for å bli «forebygd», men fordi klubben er et attraktivt sted der man møter folk man har lyst til å omgås.

Det sier seg derfor selv at dersom klubben ikke er i stand til å fremstå som en attraktiv arena for også disse aspektene ved ungdomslivet – i tillegg til å kunne tilby den tilliten og voksenkontakten et velfungerende personale kan representere – vil mulighetene til å kunne påvirke og dreie problematiske ungdomsmiljøer i mer ønskelige retninger være tilsvarende redusert.

Gått ut på dato? Vi bare spør ...

Noter

- ¹ Den første kommunale ungdomsklubben i Norge ble startet opp 23. november 1953 på Hammersborg i Oslo (Skard 1973:17).
- ² Tumultene mellom ungdom og politi på «Centrum Scene» i Oslo i 1956 rundt filmen «Blackboard Jungle» (norsk tittel «Vend dem ikke ryggen») – der Bill Haley and the Comets fremførte en av rock'n'roll's tidligste klassikere, nemlig «Rock around the clock» – er i den sammenhengen en sentral hendelse i norsk kontekst. Visningen av denne filmen skapte også liknende reaksjoner blant ungdom i en rekke andre europeiske byer samme år, og det var en viktig enkelthendelse i framveksten av de nye ungdomsbaserte subkulturene.
- ³ Intervjuene ble utført som et forarbeid til et doktorgradsprosjekt (Vestel 2004a) som ble igangsatt i 1998.
- ⁴ Da Vestel traff ham igjen i 2005, bekreftet han at han på denne tida var godt «ute å kjøre» med både rusmidler og kriminalitet.
- ⁵ SLT står for «Samordning av lokale kriminalitetsforebyggende tiltak for barn og unge», og er en ordning som ble startet som et prøveprosjekt av Det kriminalitetsforebyggende råd på 1990-talet. 160 kommuner har til nå innført modellen.
- ⁶ De fleste av disse punktene er beskrevet i tidligere litteratur om fritidsklubber og kan dermed ses som en oppdatert påminnelse om deres aktualitet (Skard 1973, Frønes 1979, Stafseng 1984).

Litteratur

- Aftenposten* (2004). «Legger ned fritidsklubber – ber ungdom dra til sentrum» (02.11.2004). <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article903708.ece>
- Aftenposten* (2005). «Ungdomsklubber skaper kriminalitet» (16.08.2005). <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article1097080.ece>
- Bauman, Z. (1992). *Intimations of postmodernity*. London: Routledge.
- Dagsavisen* (2005). «Mangel på fritidsklubber gir narkotikaproblemer» (21.07.2005). <http://www.dagsavisen.no/innenriks/article1671053.ece>
- Eriksen, T. H. (1994). *Kulturelle veikryss: essays om kreolisering*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Frønes, I. (1979). *Et sted å være – et sted å lære. En bok om sosial læring og forebyggede miljøarbeid*. Oslo: Tiden.
- George, N. (1998). *Hip hop America*. London: Penguin.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and self-identity: self and society in the late modern age*. Cambridge: Polity Press.
- Heyerdahl, J.P. (1979). *Den stygge andungen. Rapport fra prosjekt «Kommunal fritid: en undersøkelse omkring barne- og ungdomsarbeid i offentlig regi»*. Oslo: Kirke- og undervisningsdepartementet, Statens ungdoms- og idrettskontor.
- Jacobsen, H. (2000). *Ungdomsarbeideren om kultur og metode i fritidsklubber*. Oslo: Kommuneforlaget.

- Kirkeberg, M.I. (2001). *Færre ikke-vestlige innvandrere med lav inntekt: innvandrerhusholdningenes inntekter 1994 og 1998*. Oslo: SSB. <http://www.ssb.no/ssp/utg/200102/9.shtml>
- Krange, O. og T. Øia (2005). *Den nye moderniteten: ungdom, individualisering, identitet og mening*. Oslo: Cappelen akademisk.
- Mahoney, J.L. og H. Stattin (2000). «Leisure activities and adolescent anti-social behavior: The role of structure and social context». *Journal of Adolescence*, 23:113–127.
- Mahoney, J.L. mfl. (2001). «Youth recreation centre participation and criminal offending: A 20-year longitudinal study of Swedish boys». *International Journal of Behavioral Development*, 25:509–520.
- Nederveen Pieterse, J. (2004). *Globalization and culture: global mélange*. Lanham, Md.: Rowman & Littlefield.
- Persson, A. mfl. (2004). Why a leisure context is linked to normbreaking for some girls and not others: personality characteristics and parent-child relations as explanations. *Journal of Adolescence*, 27:583–598.
- Pedersen, W. (1993). Forebyggende foreningsliv. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 34 (3):199–217.
- Pedersen, W. (1998). *Bittersøtt. Ungdom/sosialisering/rusmidler*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Ravndal, E. (red.) (2003). *Forebygging av narkotikamisbruk blant ungdom – politisk talemåte eller nyttig tiltak?* Oslo: Unipub.
- Smette, I. (2005). *Løysingsfokusert samtaleteknikk (LØFT) i fritidsklubbar: rapport frå eit forprosjekt om fritidsklubbar og rusførebygging*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst velferd og aldring.
- Stafseng, O. (1984). *Ungdomsarbeid om sosialpedagogiske metoder og tenkemåter*, Universitetsforlaget, Oslo.
- Vestel, V. (1995). *Ungdomskulturer og arbeidsetikk: livet rundt en flerkulturell ungdomsklubb på Oslo øst*. Oslo: Program for ungdomsforskning, Norges forskningsråd.
- Vestel, V. (1999a). YOUNG Nordic Journal of Youth research, Nr. 7, 4–24.
- Vestel, V. (2002). «Møteplasser i gråsonen – musikk, dans og stil i et flerkulturelt ungdomsmiljø på Rudenga, Oslo øst». I S. Bjørkås (red.). *Individ, identitet og kulturell erfaring. Kulturpolitikk og forskningsformidling, bind II*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Vestel, V. (2004a). *A community of differences: hybridization, popular culture and the making of social relations among multicultural youngsters in «Rudenga», East side Oslo*. Oslo: Norwegian Social Research.
- Vestel, V. (2004b). «Napapijri-geographic», norske flagg, og «wolla»-stilen: semiotisk kreativitet blant unge menn i et flerkulturelt ungdoms-

miljø på Rudenga, Oslo Øst. I Ø. Fuglerud (red.) *Andre bilder av «de andre»: transnasjonale liv i Norge*. Oslo: Pax, Oslo.

Ziehe, T. og H. Stubenrauch (1983). *Ny ungdom og usædvanlige læreprosesser: kulturel frisættelse og subjektivitet*. København: Politisk revy.

Summary

Are youth clubs outdated as tools for preventive youth work?

Youth clubs in Norway have usually been regarded as important agents in youth work. Yet the ability of these clubs to prevent youth problems, such as drug use and crime, is also contested, most recently in Swedish research. This article examines the impact youth clubs can have as tools for preventive youth work today, 50 years after the first youth club was established in Norway. We ask whether there is reason to believe that youth clubs have become outdated and can no longer be effective tools for interventions among young people, or whether they still represent important arenas for such work. The article draws on data from fieldwork in three different youth clubs, one located in a multicultural suburb of Oslo, and two others located in rural areas in the vicinity of Oslo. The article argues that a youth club's ability to be a constructive partner in youth work depends on its relations with the local community as well as on factors relating to the internal organization of the club itself. The examples show that youth clubs that combine a well-organized and competent staff with support from their surroundings can play an important part in local preventive youth work.